

варто постійно вирішувати, реалізуючи кваліфіковані управлінські рішення.

Висновок. Для сучасних задач багатоплановості оцінювання в управлінні господарських суб'єктів притаманні динаміка зовнішніх умов функціонування, комплексність управлінських рішень, різноспрямованість цільових інтересів, пов'язаних із об'єктами оцінки. Це потребує залучення до процесу багатокритеріального оцінювання та обґрунтування результатів рішень кола експертів. За підтримки експертного вирішення проблем в інформаційно-аналітичних системах роздрібного торгового обслуговування в системі споживкооперації з'являється можливість послідовного створення онтологічних описів професійної діяльності в галузі дослідження і накопичення інформації щодо поглядів експертизи, чим можна скористатися в процесі створення ієрархічних структурних побудов критеріїв. Застосування висвітленої методики у практичній діяльності господарських суб'єктів системи споживкооперації формує умови для ухвалення обґрунтованих рішень у галузі управління кооперативною торгівельною діяльністю через якісно нові підходи до створення і запровадження системи торгового обслуговування споживачів, зокрема через визначення рівня оптимальних системних витрат

Джерела та література

1. Борщевич В. И. Нечеткое моделирование и проблемы его интерпретации / В. И. Борщевич, В. И. Ботнар. – Кишинев, 1984. – 13 с.
2. Вартанян В. М. Методы выбора технологических решений в условиях неопределенности. / В. М. Вартанян, М. В. Голованова // Збірка наукових праць I міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми формування нової економіки XXI століття» (Дніпропетровськ, 17-19 грудня 2008 р.) / Придніпровська державна академія будівництва і архітектури. Дніпропетровськ : НДЕСРР, 2008. – С. 5-10.
3. Войчак А. В. Маркетинговий менеджмент : підручник / А. В. Войчак. – К. : КНЕУ, 2009. – 328 с.
4. Дерев'яченко Т. Є. Оцінювання ефективності маркетингу підприємства на засадах маркетингового аудиту / Т. Є. Дерев'яченко // Формування ринкової економіки. Зб. наук. праць. Спец. Випуск. Сучасні проблеми теорії і практики маркетингу. – К. : КНЕУ, 2005. – С. 223 – 230.
5. Ефремов В. С. Стратегия бизнеса. Концепции и методы планирования / В. С. Ефремов. – М. : Финпресс, 1998. – 192 с.
6. Идрисов А. Стратегия, основанная на ключевых компетенциях и динамических способностях компании / А. Идрисов. – Режим доступа – <http://www.management.com.ua/strategy/>

Плешакова О.А.

УДК 330.14.01

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ БАЗОВИХ ФУНКЦІЙ АКЦІОНЕРНОГО КАПІТАЛУ В КОНТЕКСТІ РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація. Досліджено соціально-економічна сутність базових функцій акціонерного капіталу, проаналізовано наукові погляди, щодо ролі акціонерного капіталу в економіці країни, запропоновано модель розв'язання суперечностей між функціями акціонерного капіталу, які постають на шляху його функціонування в трансформаційній економіці.

Ключові слова: акціонерна власність, акціонерний капітал, функції акціонерного капіталу, корпоративне управління, корпоративна культура.

Аннотация. Исследованы социально-экономическая сущность базовых функций акционерного капитала, проанализированы научные взгляды относительно роли акционерного капитала в экономике страны, предложена модель разрешения противоречий между функциями акционерного капитала, которые встают на пути его функционирования в рыночной экономике.

Ключевые слова: акционерная собственность, акционерный капитал, функции акционерного капитала, корпоративное управление, корпоративная культура.

Summary. Undertaken analysis of social and economical substance of the stock capital's main functions; digested scientific theories in relation to the stock capital's role in national economy; proposed a way for resolving. Proposed a way for aligning conflicting functions of the stock capital, which arise in process of stock capital operation in market economy

Keyword: joint-stock ownership, joint-stock capital, functions joint-stock capital, corporate governance, corporate culture.

Актуальність проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки України все більшого значення набуває наявність ефективно організованого акціонерного капіталу, здатного забезпечити потреби економіки в інвестиціях, шляхом акумуляції тимчасово вільних фінансових ресурсів.

Незважаючи на тривалий період функціонування акціонерного капіталу в ринковій економіці, існують певні дискусійні моменти у розумінні та трактуванні його ролі та функцій, що обумовлені прогресом продуктивних сил суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У світовій практиці основоположниками дослідження акціонерного капіталу вважаються такі провідні зарубіжні економісти, як М. Дженсен, В. Меклінг, А. Берлі, Г. Мінз, П. Друкер, Дж. Кейнс, Ж. Ламбен, А. Маршалл, В. Ойкен, Дж. К. Гелбрейт, М. Портер, П. Самуельсон, Е. Чемберлен, І. Ансофф, У. Бартнер, Д. Тобін, А. Радигін, І. Храброва, Р. Коуз, В. Кондратьєв, Д. Норт, Р. Томас та інші.

За період незалежності України проблемам пов'язаним з функціонуванням акціонерного капіталу присвячено чимало наукових праць вітчизняних фахівців, зокрема: В. Базилевича, Д. Баюри, З. Варналія, В. Вергуна, Л. Воротиної, О. Вакульчик, А. Гальчинського, В. Гейця, О.Гришиної, Є. Григоренка, В. Дементьєва, В. Євтушевського, Ю. Єханурова, П. Єщенко, А. Задой, Д. Задихайло, В. Мандибури, І. Малога, М. Маліка, О. Мендрула, О. Мозгового, О. Кузьміна, П. Леоненка, В. Осецького, Є. Панченка, Ю. Петруні, Н. Супрун, М. Сіроша, А. Старостіної, Д. Черваньова, А. Шегди, В. Шелудько та інших.

Відаючи належне науковим напрацюванням вітчизняних та зарубіжних економістів у розробці даної проблематики, необхідно відзначити, що певні аспекти ще не знайшли свого вирішення або залишаються дискусійними та потребують подальшого опрацювання.

Метою статті є узагальнення наявних у науковій літературі теоретичних розробок, щодо соціально-економічної сутності функцій акціонерного капіталу та виявлення суперечностей, які виникають на шляху їх реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. В ході процесів трансформації економіки України об'єктивно виникають проблеми адаптації ринкових нововведень до реалій економічного життя. Одним із таких нововведень стало утворення акціонерних товариств, яке відбувається в процесі реформування ринкового середовища, змін умов господарювання в різних галузях економіки України. Розвиток національної економіки та вплив на неї світової фінансово-економічної кризи призводять до трансформації усіх її секторів. Нового значення набувають процеси формування та обігу акціонерного капіталу.

Різноманітність підходів до тлумачення акціонерного капіталу викликані існуванням поліваріантних точок зору, щодо його ролі в економіці країни. На нашу думку, найбільш вдалим є таке визначення: акціонерний капітал – це система організаційно-економічних та соціально-економічних відносин між учасниками господарських процесів; економічне явище, сутність якого виявляється у цілісності розрізнених елементів, об'єднаних з метою організації та активізації виробничої, комерційної та підприємницької діяльності і розподілі ризику [1, с. 160].

Проте, найбільш повно сутність акціонерного капіталу розкривається через функції, що він виконує. О.Бондар виділяє наступні функції акціонерного капіталу:

- гарантійна функція – полягає в тому, що акціонерний капітал слугує додатковим джерелом погашення зобов'язань корпорації перед кредиторами;
- стартова функція – акціонерний капітал є невід'ємною умовою початку ведення бізнесу;
- розподільча функція – акціонерний капітал є об'єктом розподілу права власності;
- функція забезпечення – акціонерний капітал виступає джерелом гарантування успішної роботи корпорації, дає змогу акумулювати фінансові ресурси для налагодження та розширення виробничого процесу;
- родова функція полягає у здатності акціонерного капіталу залучати необхідні фінансові ресурси, зокрема шляхом додаткової емісії акцій;
- захисна функція – акціонерний капітал забезпечує безперервну діяльність акціонерного товариства навіть у разі настання форс-мажорних обставин чи одержання негативних фінансових результатів. Якщо сформованих резервів недостатньо для покриття збитків, вони покриваються за рахунок акціонерного капіталу;
- інвестиційна функція – тобто забезпечення акціонерного товариства необхідними коштами для реалізації інвестиційних проектів, зміцнення існуючих позицій та вихід на нові ринки збуту;
- функція стимулювання – акціонерний капітал забезпечує поступове розширення сфери збуту продукції, оновлення її асортименту, надання нових видів послуг;
- динамічна функція – дає змогу акціонерному товариству за умов ефективної фінансово-господарської діяльності збільшувати обсяги залучених і позичених коштів;
- функція розвитку – акціонерний капітал виступає однією з форм залучення фінансових коштів для ефективного функціонування та розвитку акціонерного товариства;
- превентивна функція – полягає в запобіганні виникненню кризових явищ, усунення потенційних небезпек та загроз;
- контрольна функція – акціонерний капітал виступає засобом контролю над корпорацією і дає змогу визначити ступінь участі акціонера в управлінні [5, с. 24].

Російський вчений К.Е. Астраханцев зазначає, що акціонерний капітал вже на етапі свого первинного формування закладає можливість відносно швидкої зміни власника. Одна з функцій акціонерного капіталу - структурна функція - полягає у визначенні частки кожного акціонера в капіталі, а тим самим в доході і управлінні суспільством [1, с. 160].

Крім зазначених функцій акціонерного капіталу можна виділити декілька додаткових:

- оперативна функція. Корпорації мають можливість залучати кошти акціонерів для поповнення статутного капіталу і розширення своєї діяльності, причому ці кошти не підлягають поверненню, за винятком повної ліквідації акціонерного товариства;
- інтегруюча функція. Реалізація цієї функції припускає залучення до складу акціонерів постійних контрагентів корпорації (наприклад, постачальників, покупців), створюючи при цьому загальну зацікавленість в успішних результатах діяльності акціонерного суспільства. У свою чергу, компанія може стати акціонером інших підприємств, утворюючи цілі мережі зацікавлених в успішній роботі один одного організацій.

В.О. Рибалкін і Л.П. Мамічева вважають, що функції акціонерного капіталу визначаються функціями, які притаманні акціонерній власності, зокрема: інтегрування капіталу підприємств різних типів, видів і форм власності в один акціонерний капітал; гармонізація приватних, групових і суспільних економічних інтересів; індивідуалізація спільного капіталу АТ; усупільнення капіталу; мотивація до ефективної, творчої праці; демократизація економічних відносин на рівні АТ і всієї економіки; соціалізація економіки, ринкового господарства [6, с. 46].

На нашу думку, такий підхід є правильним, але в контексті нашого дослідження, існує необхідність звести функції акціонерної форми власності до трьох головних. Ми погоджуємося з В.Д. Базилевичем, який виділяє такі основні функції акціонерної форми власності:

- функція концентрації (нагромадження) капіталу. Акціонерна форма власності дає змогу нагромаджувати у статутному капіталі значний обсяг вільних фінансових ресурсів, які перебувають у власності великої кількості не лише різних, а й територіально розосереджених економічних суб'єктів. Для того щоб стати співвласником акціонерного товариства, не потрібно мати підприємницькі здібності або володіти великим обсягом фінансових ресурсів, потрібно лише придбати його акції. Обмежена відповідальність власника акції також сприяє збільшенню кількості акціонерів і відповідно прискореній концентрації коштів у статутному капіталі акціонерних товариств;
- функція соціалізації відносин власності. Розвиток акціонерної форми власності дає можливість пом'якшити або навіть усунути основний конфлікт інтересів, який виявляється в межах капіталістичного способу виробництва, - конфлікт між інтересами власника підприємства, який намагається привласнити якомога більшу частину прибутку, і найманого робітника, що бажає перерозподілити на свою користь якомога більшу частину створеного з використанням його праці продукту. Придбання робітником акцій власного підприємства дозволяє уникнути зазначеного конфлікту, подолати відчуженість робітника від засобів виробництва і перетворити його на працюючого власника;
- функція розподілу. Розвиток акціонерної форми власності у поєднанні з діючим фінансовим ринком дає можливість ефективно розподіляти вільні фінансові ресурси в межах економіки, полегшує процес галузевого перерозподілу капіталу, а також дає змогу досягти більш рівномірного і справедливого розподілу доходів серед учасників суспільного виробництва [2, с.47].

Важливе місце в процесі функціонування акціонерного капіталу займає держава, тому, на нашу думку, слід підкреслити особливості цілей і функцій акціонерного капіталу, в якому бере участь держава. Керуючи пакетами акцій, держава може одночасно виступати в ролі як галузевого та міжгалузевого регулятора, так і акціонера. Володіння державою пакетами акцій як стратегічним ресурсом (іншими словами, на рівні "держава-регулятор") обумовлює наступне цільове призначення акціонерного капіталу:

- виконання компаніями загальнодержавних функцій (оборона, економічна незалежність держави, екологічна та інформаційна безпека, регулювання використання невідновних природних ресурсів);
- виконання пріоритетних соціально-економічних програм федерального і регіонального рівня;
- використання державного акціонерного капіталу в якості інструменту стимулювання інвестицій у реальному секторі виробництва;
- стимулювання прискореного розвитку інноваційних секторів промисловості та сфери послуг з метою вирівнювання структурних диспропорцій економіки;
- підвищення рівня зайнятості населення за допомогою створення нових робочих місць;
- оптимізація структури власності на підприємствах в інтересах забезпечення стійкості передумов для виходу економіки з кризового стану в період циклічного спаду, здійснення інституційних перетворень шляхом реструктуризації підприємств.

На основі узагальнення наукових поглядів, щодо визначення функцій акціонерного капіталу, ми погоджуємося з думкою Я. Шкодїна, який визначає такі базові функції акціонерної форми капіталу: гарантію, власності, контролю, управління, інформаційної прозорості [8, с.496].

Аналіз виділених нами функцій дозволяє зробити висновок, що саме вони відрізняють акціонерну форму від інших форм капіталу.

Проте, в процесі функціонування акціонерного капіталу відбувається розщеплення його базових функцій (реалізація власності, управління та контроль), що призводить до виникнення корпоративних конфліктів, загострення неперехресних протиріч інтересів різних учасників корпоративних відносин. Головним методом розв'язання суперечностей між функціями акціонерного капіталу є вдосконалення механізму корпоративного управління [9, с.58].

Згідно з національними Принципами корпоративного управління, затвердженими ДКЦПФР [10], корпоративне управління представляє собою систему відносин між виконавчим органом товариства, його радою, акціонерами та іншими зацікавленими особами для забезпечення ефективної діяльності товариства, рівноваги впливу та балансу інтересів учасників корпоративних відносин. На формування системи корпоративного управління впливають акціонери, трудові колективи, профспілкові комітети, держава, місцеві органи влади, кредитори, потенційні інвестори та інші особи. Ефективна система корпоративного управління забезпечує створення в акціонерних товариствах умов щодо узгодження інтересів акціонерів, керівництва, персоналу.

Незважаючи на те що в Україні законодавчо затверджено Принципи корпоративного управління, його належний розвиток гальмують такі про-блеми: непрозорість діяльності акціонерних товариств; неврахування інтересів акціонерів у процесі прийняття управлінських рішень; недостатня координація дій органів державного управління у сфері регулювання корпоративних відносин; порушення прав

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ БАЗОВИХ ФУНКЦІЙ АКЦІОНЕРНОГО КАПІТАЛУ В КОНТЕКСТІ РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

власників акцій при проведенні загальних зборів; перерозподіл активів товариств на користь фізичних або юридичних осіб, пов'язаних з їх керівництвом; неефективність управління державними корпоративними правами. На досягнення балансу інтересів учасників корпоративних відносин та підвищення економічної ефективності діяльності АТ має бути спрямована система корпоративного управління з дієвими інструментами контролю.

Отже, для того, щоб акціонерний капітал зміг виконувати усі покладені на нього функції, необхідно, щоб його функціонування ґрунтувалося на таких

принципах:

- гласності – стосується відкритості та доступності інформації про реальний стан справ корпорації, про стратегічні плани вищого керівництва та тактичні кроки виконання конкретних завдань;
- доступності – полягає у вільному доступі акціонерів компанії до усієї її внутрішньої документації;
- безстроковості – тобто необмежене в часі існування;
- надійності захисту інвесторів – означає забезпечення умов для реалізації інтересів інвесторів та захисту їх майнових прав;
- соціальної справедливості – полягає у створенні рівних умов для усіх зацікавлених осіб у придбанні акцій;
- ефективності – полягає у максимальній реалізації потенційних можливостей акціонерного товариства щодо мобілізації та розміщення фінансових ресурсів в інвестиційно привабливі фінансові інструменти;
- контрольованості – характеризується створенням дієвого механізму обліку і контролю за процесом формування чи зміни обсягів акціонерного капіталу;
- прозорості, відкритості – полягає у забезпеченні надання інвесторам повної, доступної та правдивої інформації про умови випуску цінних паперів, їх розміщення на ринку, гласності фінансово-господарської діяльності корпорації. Розкриття інформації є одним з найважливіших моментів, пов'язаних з розв'язанням суперечностей між функціями акціонерного капіталу. В умовах інформаційної прозорості відбувається зменшення напруги між різними учасниками корпоративних відносин та усунення протиріч між базовими функціями акціонерного капіталу, оскільки акціонери отримують сигнали про те, ефективно чи ні їх агенти (менеджери) управляють акціонерною власністю.

Український корпоративний сектор характеризується низьким рівнем інформаційної прозорості, навіть порівняно з іншими країнами з трансформаційною економікою. Причинами цього є концентрована власність, відсутність реального розщеплення функцій акціонерного капіталу, що призводить до відсутності ринкової мотивації щодо розкриття інформації, оскільки компанії не зацікавлені в залученні капіталу ззовні. Найбільш негативно, на наш погляд, на рівень прозорості українських корпорацій впливає відсутність прямої кореляції між рівнем прозорості та зростанням вартості компанії на відкритому ринку. Суворий режим розкриття інформації є головною опорою ринкового моніторингу товариств і має ключове значення для реалізації акціонерами своїх прав голосу. В умовах фінансової кризи, коли підприємства потребують фінансових ресурсів, покращення системи інформаційної прозорості акціонерного капіталу стає одним із факторів конкурентоспроможності корпорації [8, с.498].;

- цілісності – означає функціонування акціонерного капіталу як цілісної компоненти, що виступає надійним захистом для всіх акціонерів у випадку настання непередбачуваних обставин;
- мобільності – полягає у здатності акціонерного товариства змінювати розмір капіталу залежно від стратегічних цілей вищого керівництва корпорації;
- конкурентності – торкається забезпечення необхідної свободи підприємницької діяльності компанії, дотримання правил добросовісної конкуренції тощо.

Ще одним з чинників ефективного функціонування акціонерного капіталу в умовах ринкової трансформації економіки є вдосконалення корпоративної культури як складової корпоративного управління. Рівень культури визначається взаємодією формальних та неформальних інститутів, які використовують всі суб'єкти корпоративних відносин, в тому числі і держава. Тенденцією останніх років є демократизація корпоративного управління. Розв'язання протиріч базових функцій акціонерного капіталу відбувається шляхом делегування управління та власності низовим ланкам шляхом розвитку економічної демократії. В Україні низький рівень корпоративної культури впливає з низької загальної економічної культури населення, отже, інституціональні функції корпоративної культури залишаються обмеженим, а її вплив незначним, оскільки втрачено моральні цінності, духовні орієнтири, панує правовий та духовний нігілізм.

Висновки.

На основі узагальнення наявних в науковій літературі теоретичних розробок було уточнено зміст та основні характеристики функцій акціонерного капіталу. Проте, через подвійну природу акціонерного капіталу, виникає низка суперечностей між його базовими функціями (реалізація власності, управління та контролю), вирішення яких можливо за умов впровадження механізму корпоративного управління.

Дослідження показало, що ефективне розв'язання суперечностей між базовими функціями акціонерного капіталу можливе лише в умовах стабільного економічного зростання, яке підтримується сталим інституційним середовищем, ознаками якого є: належна формалізація (легітимізація) взаємовідносин між усіма групами суб'єктів - носіїв цих функцій, їх готовність дотримуватись встановлених формальних правил та норм на постійній основі, невідворотність санкцій за порушення цих

норм будь-яким учасником корпоративних відносин та поступове витіснення неформальних суспільно неприйнятних механізмів вирішення корпоративних конфліктів.

Джерела та література

1. Астраханцев К. Е. Рынок ценных бумаг. Введение в фондовые операции. – С. : Самвен, 2005. – 160 с.
2. Базилевич В. Д. Цінні папери: підручник / В. Д. Базилевич, В. М. Шелудько, Н. В. Ковтун та ін., за ред. В. Д. Базилевича. К. : Знання, 2011р. – 1094 с.
3. Базилевич В. Д. Економічна теорія. Політекономія : Практикум : Навчальний посібник. За ред. В. Д. Базилевича. – К. : Знання, 2010. – 494 с.
4. Баюра Д. О. Система корпоративного управління в Україні : стан та перспективи розвитку : монографія / Д. О. Баюра // – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2009. – 288 с.
5. Бондар О. Проблеми визнання основних засобів у бухгалтерському та податковому обліку / О. Бондар // Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. – №3. – С. 23-27.
6. Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку : [Сайт]. – Режим доступу : <http://www.ssmc.gov.ua/activities/corpmanagement>. – Назва з екрана.
7. Рибалкін В., Мамичева Л. Акціонерна власність – внутрішня основа формування і функціонування соціального ринкового господарства // Економіка України. – 1998. – №2. – С.45-52.
8. Шегда А. В., Баюра Д. О. Форми корпоративного контролю в системі акціонерних відносин в Україні / А. В. Шегда, Д. О. Баюра // Корпорації та інтегровані структури: проблеми науки та практики : [колективна монографія]. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2007. – 344 с.
9. Шкодін Я. В. Інституалізація базових функцій акціонерного капіталу в умовах ринкової трансформації економіки / Я.В.Шкодін // Економіка : проблеми теорії та практики : Збірник наукових праць. – Вип. 256. – Т. II. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2009. – С.493 – 498.
10. Шкодін Я. В. Основні тенденції формування та розвитку моделі корпоративного управління в Україні / Я. В. Шкодін // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна : Економічна серія. – № 851. – Х. : ХНУ, 2009. – С. 55-59.